

EDUCATIONAL MEANS IN THE FORM OF A WARNING, AN OBLIGATION TO SPECIFIC CONDUCT, A RESPONSIBLE PARENTAL SUPERVISION (UNDER THE POLISH SUPPORTING AND REHABILITATION OF JUVENILE ACT OF 9 JUNE 2022)

Środki wychowawcze w postaci upomnienia, zobowiązania do określonego postępowania, nadzoru odpowiedzialnego rodziców (w świetle ustawy z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1401-7658> E-mail: telusiewicz@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2023.33a.03>

1. Kierunek wychowywanie – preambuła ustawy

W dniu 1 września 2022 roku weszła w życie ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹ (dalej jako UOWRIN). W preambule tejże ustawy zawarto kilka istotnych celów wychowawczych, które mogą być zrealizowane dzięki UOWRIN. Jak zaznaczono, mogą być one realizowane dzięki rodzinie (która została uznana za naturalne środowisko rozwoju człowieka), zasadzie autonomii rodziny, pierwszoplanowej roli rodziców (matki i ojca, którzy przekazują nieletnim wartości, zasady i niezbędne wzorce), dostrzeganiu i respektowaniu prawa nieletnich do szczególnej troski i pomocy, zasadzie subsydiarności. W ten sposób, jak wskazano w preambule, Rzeczpospolita Polska otacza rodzinę ochroną i wsparciem w wychowaniu, które respektując chrześcijański system wartości, za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki.

Przy tak przyjętych podstawach uznano, że umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin za przygotowanie dzieci do życia we wspólnocie oraz za wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich jest wspólnym dobrem całego społeczeństwa.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy wskazać, iż w UOWRIN precyzyjnie zarysowano koncepcję wychowania nieletnich. Zasada się ona na życiu dziecka (później już osoby pełnoletniej) we wspólnocie, świadomości obowiązków rodzinnych oraz świadomości obowiązków obywatelskich. Środki wychowawcze w postaci upomnienia, nadzoru odpowiedzialnego rodziców, zobowiązania nieletniego do określonego postępowania, stanowią przykład środków służących wskazanych realizacji celów tak zarysowanej koncepcji.

2. Wychowanie nieletniego jako jednak z dyrektyw postępowania w sprawach nieletnich

Ustawodawca w art. 3 UOWRIN wskazuje na dyrektywy postępowania w sprawach nieletnich. Okazuje się, że w tego typu przypadku należy uwzględniać wiele czynników. Nie ma tu jednak żadnej nowej okoliczności, z którą zarówno praktyka, jak doktryna prawa rodzinnego, nie miałyby wcześniej do czynienia.

Art. 3 ust. 1 UOWRIN stanowi zatem, że w sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes

¹ Dz. U. 2022, poz. 1700.

społeczny. W ten sposób ustawodawca nawiązuje do treści art. 95 § 3 KRO². Dobrze się stało, że ustawodawca zachowuje spójność w zakresie ogólnych zasad, które istnieją i wpływają za zakres treściowy tworzonych przepisów prawnych. Nawiązanie do zasady dobra dziecka (naczelnej zasady KRO), sposobu spełniania obowiązku wychowawczego rodziców oraz uwzględnianie interesu społecznego, tworzą z KRO i UOWRIN parę dwóch najważniejszych aktów prawnych, które mają gwarantować prawidłowość i skuteczność procesu wychowawczego wobec nieletniego.

Aspekt wychowawczy pojawia się również w katalogu właściwości i warunków osobistych nieletniego, które powinny być brane pod uwagę w postępowaniu z nieletnim. Art. 3 ust. 2 UOWRIN wśród nich wymienia wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia oraz rodzaj czynu karalnego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia.

Na istotną rolę tych właściwości i warunków osobistych małoletniego zwrócił już uwagę Sąd Najwyższy, jeszcze pod rządami poprzedniej ustawy dotyczącej nieletnich³. Sąd wskazał, że ustalenie w toku postępowania przygotowawczego kompletnych danych o osobie nieletniego, zwłaszcza dotyczących jego zdrowia, stopnia rozwoju psychicznego i fizycznego, cech charakteru, a także zachowania się oraz przyczyn i stopnia jego demoralizacji, charakteru środowiska oraz warunków jego wychowania, należy do podstawowych obowiązków organu prowadzącego postępowanie, gdyż brak tych danych uniemożliwia wydanie prawidłowego orzeczenia co do doboru odpowiedniego środka wychowawczego lub poprawczego⁴.

Na podstawie powyższego można zatem przyjąć, iż podstawowym celem stosowania środków wychowawczych, w tym opisywanych poniżej (w postaci upomnienia, nadzoru odpowiedzialnego rodziców, zobowiązania nieletniego do określonego postępowania) jest wychowanie nieletniego. Poniżej to zagadnienie również zostanie podjęte.

3. Upomnienie

Pierwszym środkiem wychowawczym przewidzianym w art. 7 UOWRIN jest upomnienie. Ustawodawca ponadto wskazuje sposób i formę udzielenia upomnienia. Zgodnie z art. 147 ust. 1 UOWRIN orzeczenie o zastosowaniu środka wychowawczego w postaci upomnienia wykonuje się poprzez udzielenie nieletniemu ustnego upomnienia. Czyni to sąd, który wypowiada formułę upomnienia dostosowaną do sytuacji faktycznej nieletniego. W ocenie autora wypowiedź kierowana do nieletniego powinna zawierać, ze względu na charakter upomnienia, następujące elementy: nawiązanie do negatywnego zachowania nieletniego; skonkretyzowaną, stanowczą i zrozumiałą ocenę tego zachowania; opis społecznego wzorca zachowania innych osób w tej lub podobnej sytuacji; oczekiwany sposób zachowania nieletniego w przyszłości wraz z wyraźnym ukierunkowaniem na poprawę zachowania.

Dodatkowo art. 147 ust. 1 UOWRIN stanowi, iż w protokole z przebiegu rozprawy zamieszcza się stosowną wzmiankę o udzielenie upomnienia. Wskazana wzmianka w praktyce oznaczać będzie jednostkę redakcyjną tekstu składającą się z jednego zdania wskazującego na to, iż sąd udzielił nieletniemu upomnienia. Wydaje się jednak, że treść upomnienia powinna być w całości wpisana do protokołu. Tego typu sposób protokołowania upomnienia może być przydatny w dalszej ocenie skuteczności udzielonego upomnienia, a w szczególności zweryfikowania tej skuteczności w sytuacji występowania dalszych negatywnych zachowań nieletniego.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. 2020, poz. 1359.

³ Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich, t.j. Dz. U. 2018, poz. 969.

⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1983 roku III KZ 87/83, Lex nr 19883. Podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 18 września 1984 roku, III KR 237/84, Lex nr 17574.

Zasadność wskazanego powyżej stanowiska potwierdza art. 147 ust. 2 UOWRIN, który wskazuje, iż w przypadku braku możliwości udzielenia nieletniemu ustnego upomnienia, upomnienie może zostać udzielone w formie pisemnej. Zaistnienie opisanej w przepisie sytuacji (czyli nieobecności nieletniego) należy traktować jako wyjątkowe. Istotą opisywanego środka wychowawczego jest nie tylko jego treść, ale też bezpośredni kontakt sądu z nieletnim. Ten właśnie kontakt wpływa na skuteczność upomnienia jako środka wychowawczego poprzez wywarcie wrażenia (może nawet presji) po stronie nieletniego, który przyjmuje upomnienie, rozumie je i się do niego dostosowuje. Dopuszczalna forma pisemna może osłabiać skuteczność upomnienia (przy tak przyjętej i przedstawionej wcześniej koncepcji udzielenia upomnienia). Bez względu jednak na to, sama dopuszczalność formy pisemnej upomnienia potwierdza wyżej wyartykułowane przekonanie o potrzebie protokolowania kompletnej treści upomnienia. Nie należy zapominać również o tym, że sąd wydaje postanowienie o zastosowaniu środków wychowawczych (w tym również upomnienia), tak jak stanowi art. 69 UOWRIN. Postanowienie to zaś, jak stanowi art. 72 UOWRIN winno zawierać stwierdzenie sądu rodzinnego, czy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego oraz orzeczenie o zastosowaniu środków wychowawczych – czyli, zgodnie z powyższym wywodem, upomnienia. W postanowieniu tym jednak nie wpisuje się pełnej treści upomnienia.

Umieszczenie upomnienia na pierwszym miejscu w katalogu środków wychowawczych statuuje ten środek jako najłagodniejszy. Nie oznacza to jednak, że jako taki, powinien być lekceważony. W ocenie autora, pewnym symbolicznym, a jednocześnie wzmacniającym skuteczność upomnienia, elementem stosowania tego środka wychowawczego, mógłby być podpis własnoręczny składany przez nieletniego w protokole bezpośrednio po treści upomnienia. Byłaby to czynność nieletniego potwierdzająca przyjęcie upomnienia, ale nie tylko do wiadomości, ale przede wszystkim do stosowania. Ponadto złożenie podpisu przez nieletniego, choć nie wymagane dla zrealizowania formalnej procedury udzielenia i skuteczności upomnienia, stanowiłoby wyraz aprobaty i zrozumienia przez nieletniego treści udzielonego upomnienia.

Ubocznie należy jedynie zauważyć, iż ustawodawca przewidział również upomnienie w ramach katalogu środków dyscyplinarnych stosowanych wobec nieletniego umieszczonego w okręgowym ośrodku wychowawczym. Art. 202 ust. 1 pkt 1 UOWRIN wymienia właśnie upomnienie jako pierwszy (najłagodniejszy) środek dyscyplinarny.

4. Nadzór odpowiedzialny rodziców nieletniego

Obok upomnienia, wśród środków wychowawczych wymienionych w art. 7 UOWRIN, zwraca uwagę nadzór odpowiedzialny rodziców. Sposób orzeczenia tego środka wychowawczego oraz zakres jego wykonywania został określony w art. 154 UOWRIN. Wskazany przepis określa, iż oddanie nieletniego pod nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego następuje przez zobowiązanie rodziców albo opiekuna do roztoczenia wzmoczonej pieczy nad nieletnim oraz do składania sądowi rodzinnemu okresowych sprawozdań z zachowywania się nieletniego.

W kontekście powyższego należy wskazać, że zarysowują się w tym przypadku dwie powinności rodziców (albo opiekuna). Pierwsza z nich to roztoczenie wzmoczonej pieczy nad małoletnim. Można uznać, iż przez pieczę nad małoletnim należy rozumieć pieczę nad dzieckiem, do której odnosi się 95 § 1 KRO. Występują tu zatem dwie płaszczyzny, tj. piecza w aspekcie rozwoju psychicznego dziecka oraz w aspekcie fizycznego rozwoju dziecka. Pomimo tak sformułowanego przepisu, wydaje się, że z zakresu pieczy nad małoletnim nie została wyłączona piecza nad majątkiem dziecka. Może się bowiem zdarzyć, iż przejawy negatywnego zachowania nieletniego będą związane właśnie z aspektem majątkowym, w tym sposobem

mi dysponowania przez nieletniego powierzonymi mu środkami finansowymi lub dosłownie środkami pochodzącymi z majątku nieletniego.

Ustawodawca określa nadzór odpowiedzialny rodziców (opiekunów) jako roztoczenie wzmoczonej pieczy nad nieletnim. Oznaczać to może, że określona w KRO piecza nad dzieckiem ustanawiana jest na standardowym poziomie, zaś w tym przypadku dochodzi do podniesienia tego poziomu. W ocenie autora może się to jednak okazać wadliwym podejściem. Wzmoczona piecza nad osobą dziecka oznacza w tym przypadku zwiększenie zaangażowania rodziców w proces wychowawczy dziecka, tak aby dążyć do standardu określonego w KRO, ewentualnie podniesienie tego standardu wychowawczego jedynie w określonych aspektach procesu wychowawczego, czyli tych w których występują negatywne zachowania nieletniego.

Zastosowanie tego właśnie środka wychowawczego jest, w ocenie autora, trudne, gdyż sąd oprócz orzeczenia tego środka, musi odpowiedzialnie przeanalizować, wyodrębnić, wytłumaczyć rodzicom nie tylko negatywne zachowania nieletniego, ale też ewentualne błędy rodziców dokonane w procesie wychowawczym. Nie chodzi w tym przypadku o to, by weryfikować działania wychowawcze rodziców, ale uświadomić im, iż proces wychowawczy, w ujęciu dynamicznym, dotyczy nie tylko nieletniego, ale i samym rodziców, którzy na bieżąco powinni dostosowywać metody wychowawcze do sytuacji nieletniego.

Rodzice, tak jak stanowi przepis, są zobowiązani również do składania sądowi rodzinnemu okresowych sprawozdań z zachowywania nieletniego. Częstotliwość składania sprawozdań powinna być każdorazowo dostosowana do sytuacji faktycznej związanej z nieletnim. Sąd wyznaczając te okresy powinien wziąć pod uwagę nie tylko długość okresu między sprawozdaniami (powinny być one typowe, przykładowo: co dwa tygodnie, co miesiąc, co trzy miesiące), ale również hipoteczny okres trwania tego obowiązku (sąd powinien przewidywać czy okres sprawozdań potrwa przykładowo pół roku czy też dłużej). Uwzględniając te dwa czynniki sąd powinien wyznaczyć taką częstotliwość składania sprawozdań, która pozwoli mu na systematyczne zapoznawanie się z aktualną sytuacją nieletniego, nie będzie skutkować składaniem tych samych treściowo sprawozdań, pozwoli realnie oceniać sytuację nieletniego (w tym skuteczność odpowiedzialnego nadzoru rodziców), nie będzie zbytnim obciążeniem dla rodziców.

W tym miejscu należy dodać, iż art. 154 ust. 3 UOWRIN wskazuje, iż jeżeli nieletni nie pozostaje pod pieczą obojga rodziców, nadzór odpowiedzialny wykonuje ten z nich, pod którego stałą pieczą nieletni faktycznie pozostaje. Przepis ten determinuje różnorodność w zakresie sposobu składania sprawozdania oraz jego podpisywania. Oznaczać to zatem będzie, iż sprawozdanie z nadzoru przedkładają bądź oboje rodzice bądź tylko jeden z nich (pod którego stałą pieczą nieletni faktycznie pozostaje). Uwzględniając równość w zakresie wykonywanych praw i obowiązków rodzicielskich, na sprawozdaniu powinni być podpisani oboje rodzice, bądź jeden z nich (pod którego stałą pieczą nieletni faktycznie pozostaje). Może to prowadzić do wniosku, że zakres wzmoczonej pieczy rodziców nad małoletnim może zostać podzielony pomiędzy rodziców odpowiednio do ich umiejętności wychowawczych i predyspozycji, czynników osobowych oraz fizycznych możliwości. Idealny stan zakładałby faktyczne współdziałanie obojga rodziców w zakresie wykonywania wzmoczonej pieczy, przy czym należy dopuszczać sytuację niemożności ciągłego wspólnego działania w tym zakresie (choćby z racji na czasowe nieobecności rodzica).

Zgodnie z art. 154 ust. 2 UOWRIN sprawozdania, o których mowa w ust. 1, powinny zawierać informacje o zachowywaniu się nieletniego i zmianach w tym zakresie w stosunku do okresu sprzed orzeczenia środka wychowawczego, a w szczególności jego stosunku do obowiązków, w tym nałożonych na niego przez sąd rodzinny na podstawie art. 7 pkt 2, trybu życia oraz funkcjonowania w środowisku.

5. Zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania

Jak wskazano już wcześniej, w ramach orzekanych środków wychowawczych, istnieje możliwość zobowiązania nieletniego, w trybie art. 7 pkt 2 UOWRIN, do określonego postępowania. Ustawa wskazuje na następujące możliwości:

- zobowiązanie do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części,
- zobowiązanie do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
- zobowiązanie do wykonania prac społecznych,
- zobowiązanie do przeproszenia pokrzywdzonego,
- zobowiązanie do podjęcia nauki lub pracy,
- zobowiązanie do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym,
- zobowiązanie do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
- zobowiązanie do powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób,
- zobowiązanie do zaniechania używania substancji psychoaktywnej.

Przedstawiony wyżej katalog ma charakter otwarty i przykładowy, na co wskazuje użyty we wskazanym przepisie zwrot „a zwłaszcza”. Sąd, odpowiednio do sytuacji faktycznej nieletniego, dostosowuje zobowiązanie do określonego postępowania, przy czym może skorzystać z ustalonego ustawowo katalogu zobowiązań lub samodzielnie określić zobowiązanie. Sposoby zobowiązań do określonego postępowania mogą być orzekane pojedynczo lub w większej ilości oraz w formie mieszanej (czyli te przewidziane ustawowo oraz te wynikające z samodzielnej decyzji sądu).

Jak wskazuje art. 148 ust. 1 UOWRIN sąd rodzinny, kierując do wykonania orzeczenie o zastosowaniu środka wychowawczego, o którym mowa w art. 7 pkt 2, może określić sposób kontrolowania jego wykonywania. Postanowienie może zostać wydane na posiedzeniu niejawnym. Najprostszym, jak się wydaje, sposobem kontrolowania wykonania orzeczenia, jest zobowiązanie kuratora sądowego do przeprowadzania takich kontroli. Przewiduje to art. 148 ust. 2 UOWRIN wskazując, iż zobowiązując kuratora sądowego do kontrolowania wykonywania środka wychowawczego, o którym mowa w art. 7 pkt 2, sąd rodzinny określa częstotliwość składania sprawozdań z kontrolowania wykonywania tego środka wychowawczego.

Jak wskazano wcześniej taki sposób kontroli wydaje się najskuteczniejszym do zastosowania. Przypomnieć jednak należy, iż zgodnie z art. 154 ust. 2 UOWRIN sprawozdania składane przez rodziców w ramach odpowiedzialnego nadzoru powinny m.in. zawierać informację o stosunku nieletniego do obowiązków, w tym nałożonych na niego przez sąd rodzinny na podstawie art. 7 pkt 2. Tym samym dopuszcza się kolejny sposób kontrolowania wykonywania zobowiązań do określonego postępowania (czyli w ramach sprawozdań składanych przez rodziców).

Nie ulega wątpliwości, iż sąd rodzinny może zobowiązać inne podmioty, niż wyżej wymienione, do informowania sądu o wykonywaniu przez nieletniego nałożonych przez niego zobowiązań. Mogą być to takie osoby jak opiekun prawny (przykładowo gdy nieletniego zobowiązano do podjęcia pracy), dyrektor szkoły lub wychowawca (przykładowo gdy nieletniego zobowiązano do podjęcia nauki), kierownik lub dyrektor określonego ośrodka (przykładowo gdy nieletniego zobowiązano do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym), przełożony podmiotu na rzecz którego nieletni ma wykonywać prace społeczne. W ocenie autora dopuszczalna byłaby również możliwość udzielenia takiej informacji przez rodziców pokrzywdzonego (przykładowo gdy nieletniego zobowiązano do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części, do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, do przeproszenia pokrzywdzonego).

Powyższe twierdzenie znajdują uzasadnienie w treści art. 149 ust. 1 UOWRIN, który wskazuje, że w celu kontroli wykonywania nałożonego na nieletniego zobowiązania do określonego postępowania, sędzia rodzinny lub kurator sądowy kontrolujący wykonywanie środka wychowawczego może zwrócić się do pokrzywdzonego, szkoły, do której nieletni uczęszcza, pracodawcy nieletniego, odpowiedniej instytucji lub organizacji o przedstawienie informacji o wykonywaniu przez nieletniego obowiązku. Przewidziano również, na podstawie art. 149 ust. 2 UOWRIN, iż w celu kontroli wykonywania nałożonego na nieletniego zobowiązania do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach lub do zaniechania używania substancji psychoaktywnej, sędzia rodzinny lub kurator sądowy kontrolujący wykonywanie środka wychowawczego może zwrócić się do Policji o informację o zachowaniu nieletniego.

W kontekście opisywanego środka wychowawczego, kontrola jego wykonywania, jest istotna z punktu widzenia konieczności osiągnięcia celów, dla których ten środek wychowawczy zastosowano. Ustawodawca, w art. 153 UOWRIN, wskazuje, że jeżeli nieletni nie wykonuje nałożonego na niego zobowiązania do określonego postępowania, sąd rodzinny z urzędu albo na wniosek kuratora sądowego kontrolującego wykonanie środka wychowawczego wszczyna postępowanie o zmianę środka wychowawczego.

6. Odroczenie lub przerwa w wykonywaniu środków wychowawczych

Jak wskazuje art. 144 ust. 1 UOWRIN sąd rodzinny może na czas określony odroczyć lub przerwać wykonywanie środków wychowawczych w przypadku choroby nieletniego lub z innych ważnych przyczyn. W przypadku opisywanych środków wychowawczych odroczenie lub przerwa w wykonywaniu środków wychowawczych może dotyczyć jedynie środka wychowawczego w postaci zobowiązania nieletniego do określonego postępowania. Autor opracowania nie dostrzega takiej możliwości w przypadku upomnienia, z powodu samej tylko konstrukcji prawnej tego środka wychowawczego. W przypadku zaś nadzoru odpowiedzialnego rodziców zastosowanie odroczenia lub przerwy nie może następować, gdyż wskazany przepis znajduje zastosowanie tylko w przypadku choroby lub innej ważnej przyczyny dotyczącej nieletniego. Nie odnosi się natomiast do zaistnienia takich sytuacji po stronie rodziców sprawujących odpowiedzialny nadzór. Zatem i w tym przypadku, w ocenie autora, wyklucza się możliwość zastosowania odroczenia lub przerwy. Co więcej, nawet w czasie korzystania przez nieletniego z odroczenia lub przerwy w zakresie stosowania innych środków wychowawczych (przykładowo wynikających z art. 7 pkt 2 UOWRIN), nie ustaje nadzór odpowiedzialny rodziców, którzy informują sąd rodzinny o aktualnej sytuacji nieletniego.

Jedynie informacyjnie należy wskazać, iż zgodnie z art. 144 ust. 2 UOWRIN, sąd rodzinny może odwołać odroczenie lub przerwę wykonywania środków wychowawczych w przypadku ustania przyczyny, dla której zostały udzielone, lub gdy nieletni nie korzysta z odroczenia lub przerwy w celu, w jakim zostały udzielone, albo rażąco narusza porządek prawny.

7. Zmiana lub uchylenie środków wychowawczych

Jak wskazuje art. 145 ust. 1 UOWRIN, sąd rodzinny może zmieniać lub uchylać środki wychowawcze, jeżeli względy wychowawcze lub inne ważne względy za tym przemawiają. Omawiany przepis dotyczy wszystkich opisywanych wyżej środków wychowawczych.

Zmiana środka wychowawczego oznacza w tym przypadku albo zmianę w zakresie określonego typu środka wychowawczego (przykładowo w ramach środka wychowawczego orzeczonego na podstawie art. 7 pkt 2 UOWRIN poprzez zobowiązanie nieletniego do innego niż dotychczas postępowania) albo zmianę środka wychowawczego (przykładowo zmiana środka wychowawczego w postaci upomnienia na zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania).

Uchylenie środka wychowawczego oznacza w omawianych przypadkach wyeliminowanie orzeczonego środka wychowawczego ze stosowania wobec nieletniego – środek wychowawczy nie obowiązuje i nie jest wykonywany.

Ciekawym zagadnieniem, z racji na omawiane aspekty, jest możliwość zmiany lub uchylenia tylko i wyłącznie upomnienia. Zmiana samego upomnienia wiązałaby się z koniecznością udzielenia kolejnego nowego w zakresie treściowym upomnienia. Wydaje się, iż oczekiwana skuteczność wychowawcza takiego zmienionego środka wychowawczego, byłaby jednak znikoma. Podejmowanie więc tego typu działań przez sąd rodzinny należałoby uznać za niewłaściwe i nieskuteczne. W kontekście możliwości uchylenia upomnienia uznać można, że uchylenie nie znajduje w tym przypadku zastosowania. Upomnienie jako środek wychowawczy ma charakter jednorazowy, bezpośrednio stosowany i zakładający aktualną skuteczność (w momencie jego udzielania). Zastosowanie tego środka kończy się w momencie udzielenia upomnienia, a więc nie jest czasowe i nie wiąże się z czynnościami natury powtarzalnej. Sąd rodzinny nie może zatem uchylić upomnienia gdyż nie jest ono stosowane (w sensie ciągłym), a zostało już zastosowane (stosowanie tego środka zakończyło się w momencie jego udzielenia).

Powyższe konkluzje, w zakresie ciągłości stosowania środków wychowawczych, mogą znajdować potwierdzenie w treści art. 145 ust. 2 UOWRIN, który wskazuje, iż sąd rodzinny może odstąpić od stosowania środka wychowawczego w przypadku podjęcia przez nieletniego nauki lub pracy. Zauważalny jest w tym przypadku aspekt stosowania środka wychowawczego w jakimś okresie czasu.

Wnioski

Nie ulega wątpliwości, iż wprowadzenie nowej ustawy, przy uwzględnieniu treści preambuły oraz dyrektyw dotyczących postępowania w sprawach nieletnich, stwarza większe, chyba bardziej skuteczne, narzędzie do wspomagania procesu wychowawczego nieletnich. Przedstawione w przedmiotowym opracowaniu środki wychowawcze stają się natomiast jednym z kilku istotnych narzędzi wspierania nieletnich w rozwoju osobowym, rodzinnym i społecznym. Biorąc pod uwagę wyżej przeprowadzone rozważania, należy wskazać na najważniejsze wnioski;

- potwierdzić można, iż środki wychowawcze w postaci upomnienia, nadzoru odpowiedzialnego rodziców, zobowiązania nieletniego do określonego postępowania, służą realizacji celów zarysowanej w preambule ustawy koncepcji wychowania;

- w kontekście stosowania środka wychowawczego w postaci upomnienia należy rozważyć, w praktyce, wpisywanie pełnej treści upomnienia do protokołu rozprawy oraz składanie dodatkowego (niewymaganego formalnie) podpisu przez nieletniego potwierdzającego zrozumienie i przyjęcie do stosowania upomnienia;

- w zakresie stosowania środka wychowawczego w postaci odpowiedzialnego nadzoru rodziców, można uznać, iż wzmożona piecza nad osobą dziecka oznacza zwiększenie zaangażowania rodziców w proces wychowawczy dziecka, tak aby dążyć do standardu określonego w KRO, ewentualnie podniesienie tego standardu wychowawczego jedynie w określonych aspektach procesu wychowawczego;

- w przypadku środka wychowawczego w postaci zobowiązania nieletniego do określonego postępowania, sąd rodzinny powinien, w celu zwiększenia skuteczności kontroli wykonania nałożonych na nieletniego zobowiązań, współpracować z maksymalnie szerokim kręgiem podmiotów i osób, które mogą dostarczyć wiarygodnych informacji o wykonywaniu tych zobowiązań;

- przewidziane w art. 144 ust. 1 UOWRIN odroczenie lub przerwa co do wykonywania środków wychowawczych nie będą miały zastosowania do środka wychowawczego w postaci upomnienia oraz nadzoru odpowiedzialnego rodziców;

- wydaje się, iż zmiana lub uchylenie środków wychowawczych, o których mowa w art. 145 ust. 1 UOWRIN, nie ma zastosowania do środka wychowawczego w postaci upomnienia.

Streszczenie:

Od 1 września 2022 roku obowiązuje ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Zastąpiła on ustawę z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zmiana ustawy została przyjęta pozytywnie przez prawników teoretyków i praktyków. Nowa ustawa nie tylko wprowadza nowe, dotychczas nieznanne, rozwiązania prawne, ale również udoskonala te, które funkcjonowały na podstawie poprzedniej ustawy. Środki wychowawcze w postaci upomnienia, zobowiązania do określonego postępowania, nadzoru odpowiedzialnego rodziców, są właśnie takimi udoskonalonymi rozwiązaniami. Przedmiotowe opracowanie skupia się na prezentacji zasad stosowania tych środków wychowawczych, przy szczególnym uwzględnieniu czynności wykonawczych w zakresie tych środków. Dodatkowo w opracowaniu podjęto problematykę odroczenia i przerwy w wykonywaniu środków wychowawczych oraz zmiany i uchylenia środków wychowawczych.

Słowa kluczowe: nieletni, środki wychowawcze, upomnienie, zobowiązanie do określonego postępowania, nadzór odpowiedzialny rodziców

Summary:

Educational means in the form of a warning, an obligation to specific conduct, a responsible parental supervision (under The Polish Supporting and Rehabilitation of Juvenile Act of 9 June 2022)

The Act of June 9, 2022 on supporting and social rehabilitation of juvenile has remained in effect since September 1, 2022. It replaced The Act of October 26, 1982 on Juvenile Delinquency Proceedings. The amendment to the act was positively received by jurisprudence academics and practitioners. The new law not only introduces new ones, so far unknown, legal solutions, but also improves those that functioned on the basis of previous act. Educational means in the form of a warning, commitment to certain conduct, responsible parental supervision, are such improved solutions. This paper focuses on the application of these educational measures, with special regard to execution these measures. In addition, the study addresses the issue postponements and breaks in the performance of educational measures as well as its changes and repeals.

Keywords: juvenile, educational means, warning, an obligation to specific conduct, responsible parental supervision

Bibliografia:

Źródła:

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. 2020, poz. 1359.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz. U. 2022, poz. 1700.

Akty archiwalne:

Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich, t.j. Dz. U. 2018, poz. 969.

Orzeczenia:

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1983 roku III KZ 87/83, Lex nr 19883.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 września 1984 roku, III KR 237/84, Lex nr 17574.

Dane o autorze:

dr hab. Piotr Telusiewicz

Nr ORCID 0000-0003-1401-7658

telusiewicz@gmail.com

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II